

Was het vroeger leuker bij de Zuidpier?

Een semi-objectieve benadering

Hans Groot

Inleiding

Herinnert u zich nog hoe het was? Vroeger lag er bij de Zuidpier een prachtige, brede strandvlakte. Tegen de pier aangedrukt lagen primaire duintjes met zoutminnende planten. Na vloed en storm meanderden slenken tussen de duintjes door. Als je daar 's winters rondwandelde had je een beetje het "waddengevoel", alsof je op de kwelder van Schiermonnikoog liep. Je kwam er ook dezelfde vogels tegen. Altijd liep je groepen Fraters en Sneeuwgorzen tegen het lijf. Dichter bij zee dribbelden grote wolken Drieteenstrandlopertjes druk heen en weer. Als je dan de Zuidpier opklom en naar het puntje liep zag je altijd meerdere Roodkeelduikers, regelmatig een Parel- of IJsduiker, vele Zeekoeten en andere leuke watervogelsoorten. Teruggekomen bij het begin van de pier dook je dan een van de weinige paviljoens in, natuurlijk paviljoen Zuidpier, om naast de houtkachel onder het genot van warme choc met slagroom je waarnemingen in het logboek van de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland in te vullen.

Als je de omgeving van de Zuidpier nu bezoekt zie je op de plaats van de voormalige strandvlakte een halfgevulde jachthaven aan een boulevard met snackbars, een Chinees, een hotel en een gokhal.

Als je de grote parkeerplaats ten zuiden van de boulevard oversteekt kom je bij een mooie plas, het Kennemermeer, omgeven door duin- doornstruwelen, rietkragen en zompige vlaktes. Het strand blijkt een stuk smaller te zijn geworden, maar er zijn zowaar weer jonge duintjes aan de voet van het appartementencomplex in de nieuwe zeereep. Het ziet er allemaal een stuk minder romantisch uit.

Ik ken diverse vogelaars die niet of nauwelijks meer bij de Zuidpier komen, omdat ze het gebied verkloot vinden. Ik ken ook vogelliefhebbers die beweren dat je hier vroeger meer vogels zag. Maar ik ontmoet ook mensen die van mening zijn dat het gebied alleen maar leuker voor vogels is geworden. Wie zou er gelijk hebben? Ik voel geen behoefte om die vraag te beantwoorden want iedereen beleeft op zijn manier zijn vogel-hobby. Maar ik wil wel een poging doen om aan de hand van objectieve

Hoe het was. De strandvlakte bij de Zuidpier (Piet Munsterman).

gegevens te kijken of de vogelstand bij de Zuidpier wezenlijk veranderd is door de ingrijpende metamorfose. Het wordt geen diepgravende wetenschappelijke exercitie, maar een behandeling van in het oog springende fenomenen.

Allerhande telgegevens

De Zuidpier en de strandvlakte trekken al lange tijd hordes vogelaars. Door de jaren heen hebben zij vele gegevens verzameld en gepubliceerd over het rijke en gevarieerde vogelleven hier. Zo schreven Philip Derks en Klaas Eigenhuis al in 1973 in *Het Vogelaar over vogelen bij de Zuidpier* (Derks & Eigenhuis, 1973). Het zal zeker in de populariteit bij het groeiende legioen vogelaars hebben bijgedragen. In 1978 legde de Vogelwerkgroep voor het eerst een vogellogboek neer in paviljoen Zuidpier. De gegevens die daar tot en met 1986 zijn vastgelegd vormden de basis van het VWG-rapport "Vogels van de strandvlakte en de Zuidpier van IJmuiden" (Geelhoed et al, 1989). In dat rapport werden al de plannen van de gemeente Velsen voor een grootscheepse "upgrading" van het

gebied genoemd. Om de zogenaamde nulsituatie van de vogelstand voor de ingrepen vast te leggen heeft Johan Stuart in de jaren 1988-medio 1990 maandelijks vogeltellingen georganiseerd van de pier en de strandvlakte. Na de veranderingen in 1994, toen het gebied volledig op de schop ging, heb ik zelf bijna wekelijkse tellingen gecoördineerd in de periode 1996-2001.

Deze gegevens zijn gebruikt om de veranderingen te onderzoeken. Bij het interpreteren van de resultaten moeten de nodige slagen om de arm gehouden worden. De gegevens uit 1978-1986 zijn gebaseerd op niet-systematische tellingen en losse waarnemingen. De intensiteit van de tellingen verschilt van jaar tot jaar, maar ook binnen een jaar (nadruk op winterhalfjaar). In de periode januari 1988-mei 1990 zijn in totaal 29 tellingen van strand en Zuidpier uitgevoerd, iedere maand een (meestal halverwege de maand). In de periode 1996-2001 zijn in totaal 190 tellingen gehouden, met een nadruk op 1996-1999, toen vrijwel wekelijks geteld is. Ook in deze jaren vonden de meeste tellingen plaats in de maanden augustus-april.

De omvang van het onderzoeksgebied, nl. de Zuidpier met omringend water en de strandvlakte, en sinds 1996 de jachthaven en het Kennermeer en omgeving op de plek van de voormalige strandvlakte, is door de jaren niet veranderd.

Ik heb voor de periodes 1988-1990 en 1996-2001 alleen de telgegevens gebruikt, omdat die op min of meer systematische wijze zijn verzameld en dus tot op zekere hoogte onderling vergelijkbaar zijn. Van de drie verschillende telperiodes heb ik de gemiddelde maandmaxima berekend. Van elke maand in elk jaar is het maximum aantal waargenomen vogels bepaald; vervolgens zijn de maxima voor elke kalendermaand gemiddeld en zijn de gemiddelde maxima per kalendermaand opgeteld en gedeeld door 12 om te komen tot het gemiddelde maandmaximum voor een soort voor een telperiode. Voor de periode 1978-1986 zijn de maxima per kalendermaand uit de grafiekjes afgelezen in Geelhoed et al (1989), waardoor enige onnauwkeurigheid is binnengeslopen.

Naarmate er meer tellingen in een maand gedaan worden is de kans op een hoog maximum voor die maand groter. Het effect hiervan op de gepresenteerde maxima is niet gemakkelijk te quantificeren, maar de maxima voor de periode 1978-1986 zijn hoogstwaarschijnlijk positief beïnvloed doordat losse waarnemingen veelal genoteerd worden als het gaat om bijzondere aantallen. Er zijn meer effecten van invloed waardoor de vergelijking tussen telperiodes alleen globaal te maken is.

Door deze maandmaxima worden extremen (ook bijv. door strenge winters met hoge aantallen watervogels) uitgemiddeld. Zo blijken er dus in de jaren 1978-1986 in een maand gemiddeld maximaal 92 Futen in het gebied gezeten te hebben. Ook de absolute maandmaxima zijn opge-

zocht om de gemiddelde maandmaxima in een bredere context te plaatsen. Het spreekt voor zich dat de gegevens uit 1988-1990 minder bruikbaar zijn vanwege de geringe omvang aan telgegevens. De selectie

Tabel 1. Gemiddelde maandmaxima en absolute maandmaxima voor de telperiodes 1978-1986, 1988-1990 en 1996-2001. Per soort wordt per telperiode het gemiddelde maandmaximum, het absolute maandmaximum en maand en jaar waarin dit maximum geregistreerd is. Wanneer er een - is aangegeven, zijn er van die telperiode van die soort geen bruikbare gegevens beschikbaar.

Soort	1978-1986			1988-1990			1996-2001		
Knobbelzwaan	-			2.0	12	08-89	10.1	55	06-98
Bergeend	-			0.6	4	05-89	21.7	62	11-97
Smlent	8.3	340	04-?	0.3	3	09-89	19.5	250	03-96
Krakeend	-			0.3	4	12-89	22.0	90	11-99
Wintertaling	20.0	500	03-?	1.5	15	04-89	22.0	90	11-99
Wilde Eend	4.6	170	01-87	0.9	6	03-88	36.1	138	07-88
Slobeend	5.3	160	04-82	0.1	3	09-89	12.8	96	12-00
Kuifeend	8.3	400	01-79	0.5	7	04-89	25.6	146	02-96
Eider	74.2	300	?	98.1	299	09-88	83.2	505	03-96
Brilduiker	2.7	30	01-82	0.1	2	03-88	9.6	79	02-96
Middelste	21.5	220	01-85	4.5	30	01-88	4.0	40	01-96
Zaagbek									
Roodkeelduiker	1.4	20	01-82	0.6	5	11-89	0.2	3	11-96
Dodaars	-			0.1	1	(meerd.)	2.1	17	09-99
Fuut	92.0	5000	01-82	19.2	85	01-88	25.1	152	01-97
Aalscholver	8.6	250	01-82	7.6	32	07-88	18.7	62	04-99
Meerkoet	11.9	380	01-85	12.9	151	01-89	84.7	660	01-96
Scholekster	34.2	400	03-85	33.2	98	02-90	42.6	575	02-96
Bontbekplevier	8.0	120	09-?	10.7	89	09-88	5.6	35	03-96
Drieteenstrandloper	100.0	500	2/3-?	98.4	670	02-90	37.0	225	11-97
Paarse Strandloper	29.8	101	01-82	10.4	53	03-88	13.6	58	12-97
Bonte Strandloper	31.5	325	03-86	16.9	72	02-89	25.2	189	02-96
Steenloper	45.2	220	11-?	36.0	143	03-88	55.6	364	03-00
Kokmeeuw	282.9	2950	01-80	277.0	1172	10-89	163.4	770	11-96
Stormmeeuw	69.6	1500	12-?	105.0	385	01-88	88.2	783	04-98
Kleine Mantelmeeuw	102.1	1600	09-?	195.0	1634	11-88	217.2	1445	10-96
Zilvermeeuw	555.0	5200	01-80	1112.2	4500	01-90	1204.0	3710	11-00
Grote Mantelmeeuw	108.5	1500	12-?	142.7	366	10-89	141.2	736	10-96
Grote Stern	43.8	250	07-81	19.7	197	08-89	18.2	102	07-96
Visdief	80.8	1200	05-79	50.9	796	08-89	28.0	300	04-96
Graspleper	-			8.3	105	09-89	26.2	182	11-99
Overpleper	7.2	50	10-?	5.8	20	11-89	4.2	22	10-97
Sneeuwgorst	5.8	94	01-82	8.1	40	11-89	9.3	60	01-96
Zwarte Kraal	-			7.5	22	01-90	14.7	62	10-01
Kauw	-			5.7	16	01-89	18.4	67	10-99

van de soorten is redelijk willekeurig; in ieder geval zijn alleen soorten opgenomen waarvan "veel" telgegevens beschikbaar waren. Het zijn in ieder geval karakteristieke soorten van de pier en strandvlakte; soorten die er vaak langere tijd pleisteren. De resultaten worden gepresenteerd in tabel 1.

Discussie

De soorten zijn op grond van de resultaten grofweg in drie categorieën in te delen: over de periodes een afname, een stabiel beeld, of een toename. Om te beoordelen of deze ontwikkelingen verband houden met de veranderingen in het gebied zelf of dat de oorzaken elders liggen, zijn broedvogeltrends en watervogeltelgegevens erbij betrokken. Hiervoor werden Boele et al (1998), Van Dijk et al (2000), Van Dijk et al (2001) en Voslamber et al (2001) gebruikt.

Soorten die zijn afgenomen

De volgende soorten zijn duidelijk afgenomen in aantal: Middelste Zaagbek, Roodkeelduiker, Fuut, Bontbekplevier, Drieteenstrandloper, Paarse Strandloper, Kokneeuw, Grote Stern, Visdief en Oeverpieper.

De afname van de Roodkeelduiker is evident, maar het is gissen naar een oorzaak (zie ook Geelhoed & Van Leeuwen, 2001). Dit geldt ook voor de Paarse Strandloper. Deze soort foerageert vaak samen met Steenlopers, dus wellicht moeten de oorzaken van de terugval in aantallen elders gezocht worden. Het hoge aantal Futen in de periode 1978-1986 kan samenhangen met meerdere strenge winters in deze periode, waardoor grote aantallen Futen de dichtgevroren binnenwateren ontvluchten en bij de Zuidpier terecht kwamen. Zie hiervoor ook het maandmaximum van januari 1982 toen maar liefst 5000 vogels geteld werden! Overigens, als dit maandmaximum niet meegeteld wordt, daalt het gemiddelde maandmaximum voor de telperiode 1978-1986 tot ongeveer de helft. Het verband met strenge winters gaat mogelijk ook op voor de aantallen van de Middelste Zaagbek.

Bij de Bontbekplevier durf ik de stelling te verkondigen dat er minder vogels gezien worden door de aanleg van het Kennemerstrand. Ook de absolute maandmaxima laten een afname zien. Met de broedvogelaantallen in het waddengebied gaat het immers niet slecht bij deze soort. Het smallere en drukkere strand wordt steeds minder aantrekkelijk voor de Bontbekplevier. Deze vlieger gaat ook op voor de Drieteenstrandloper. Deze soort doet in het in de midwintertellingen in Nederland goed, maar wordt in steeds lagere aantallen op het strand van de Zuidpier gezien. Net als bij de Paarse Strandloper vormde het gebied een nationaal gezien belangrijk overwinteringsgebied, omdat 5-10% van de Nederlandse winterpopulaties van deze soorten bij de Zuidpier vertoefde. De voorspelling van Van den Berg is uitgekomen dat het gebied voor de

Drieteenstrandloper minder goed is geworden. Dat geldt niet voor zijn zelfde voorspelling voor de Steenloper (Van den Berg, 1986). Ook voor Grote Stern en Visdief geldt dat het strand minder aantrekkelijk is geworden. Beide soorten pleisterden vroeger 's zomers met vele honderden op het brede strand, maar nu deze oppervlakte verkleind is en er alleen maar meer mensen komen, behoren de structureel grote aantallen tot de verleden tijd.

Met de Kokmeeuw is iets anders aan de hand. Deze soort gaat in grote delen van Noordwest-Europa als broedvogel in aantal achteruit. De oorzaak van de afname in IJmuiden moet dan ook uit deze internationale ontwikkeling verklaard worden.

Soorten die min of meer gelijk in aantal zijn gebleven

Wintertaling, Eider, Scholekster, Bonte Strandloper, Steenloper en Stormmeeuw.

Hierbij kan opgemerkt worden dat de aantallen Eiders nogal kunnen schommelen, onder invloed van de ontwikkelingen in het voedselaanbod in de Waddenzee. Zo werden in mei 1991 ongeveer 2500 Eiders bij de Zuidpier geteld (Geelhoed et al, 1998), tegen hooguit 10 vogels in de winter van 1998/99.

Soorten die in aantal zijn toegenomen

Knobbelzwaan, Bergeend, Smient, Krakeend, Wilde Eend, Slobeend, Kuifeend, Brilduiker, Dodaars, Aalscholver, Meerkoet, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Grote Mantelmeeuw, Graspieper, Zwarte Kraai en Kauw.

De toename van Dodaars houdt enerzijds verband met het herstel van de populatie na de strenge winter van 1996/97. Anderzijds biedt het brakke en rustige Kennemermeer aan steeds meer Dodaarzen onderdak, getuige ook het maandmaximum van 17 vogels in september 1999. De hogere aantallen van de Knobbelzwaan, genoemde eenden en Meerkoet in de periode 1996-2001 hebben ongetwijfeld ook te maken met het Kennemermeer dat vrijwel het gehele jaar door deze soorten gefrequentierd wordt. Blijkbaar biedt deze plas voldoende voedsel aan zowel herbivoren als carnivoren.

De toename van Aalscholver en de genoemde meeuwen heeft een andere achtergrond: de toename van het aantal broedparen in Nederland ten opzichte van de periode 1978-1986, en het nabijgelegen havengebied van IJmuiden voor wat betreft Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw (Cottaar, 2001). Deze twee soorten komen vanuit hun kolonies veelvuldig foerageren, badderen en rusten op het Kennemermeer, het strand en langs de Zuidpier. Daarbij hebben ze minder last van de drukte op het smallere strand dan eerder besproken steltlopers en sterns. De Grote Mantelmeeuw neemt in de ons omringende landen als broedvogel toe en broedt nu zelfs in zeer klein aantal in Nederland.

De toename van de Graspieper heeft zeer waarschijnlijk te maken met het feit dat de biotoop rond het Kennemermeer veel geschikter voor deze soort is dan de strandvlakte.

Het vogelen is dus nog steeds leuk

Het is duidelijk dat de soortenrijkdom en aantallen vogels bij de Zuidpier en omgeving bepaald worden door vele factoren, waaronder lokale zoals de aanleg van het Kennemerstrand, waardoor het strand kleiner werd en de boulevard en jachthaven zorgden voor meer dagjesmensen, hetgeen de rust voor veel strandvogels als steltlopers en sterns niet ten goede kwam. Aan de andere kant zorgt het Kennemermeer voor een toename van soorten van zoet of brak water. Daarnaast bieden de omringende bosjes en ruigtevlakten veel doortrekkende en overwinterende vogels onderdak. Het is dan ook het Kennemermeer dat de laatste jaren heeft bijgedragen aan het behoud van de faam van het gebied bij vogelaars. Dat is (nog) niet terug te zien in de in dit artikel gepresenteerde aantallen, omdat van veel soorten nog te weinig gegevens zijn verzameld. Maar een ieder die nog regelmatig een rondje om deze plas loopt weet wat voor specialiteiten hij hier kan zien die er vroeger veel minder werden gezien. Het is de beste plek in de regio geworden om meerdere Bokjes te zien, jaarlijks zitten er meerdere Grauwe en Rosse Franjepoten in het najaar, de afgelopen twee jaar zijn er in augustus steeds Waterrietzangers betrap en er verbleef recent een tijdlang een Graszanger.

Voor het Kennemermeer bestond waren Bokjes zeer zeldzaam bij de Zuidpier. Dit exemplaar vertrouwde op zijn camouflage (Berry van der Hoorn).

Dat het struweel ook steeds interessanter wordt voor broedvogels bewijst de aanwezigheid van een paartje Roodmussen in 2001, nadat deze soort ook al in juni 2000 hier zijn deuntje floot.

Ik vogel dus nog steeds met veel plezier bij de pier. Vroeger was het leuk en anno 2001 is het nog steeds leuk. Het blijft een fascinerend gebied met vrijwel dagelijks een andere vogelsamenstelling. De waarde van het gebied wordt dan ook niet zozeer bepaald door hoge aantallen van bepaalde soorten, waardoor de omgeving van de Zuidpier ook niet onder de Vogelrichtlijn van de Europese Commissie valt. Hiervoor is het gebied te klein en wordt het te druk bezocht door mensen. Ondanks dat het landschap ontegenzeggelijk lelijker is geworden valt er nog genoeg te genieten, zowel van zeldzame als van algemene vogels. Dit kan wel veranderen als de parel van het gebied, het Kennemermeer, aangetast wordt door de aanleg van een tweede ontsluitingsweg aan de oostrand van de plas en de ontwikkeling van verblijfsrecreatie op de noordoever (Groot, 1998). Het is nog de vraag of deze revitalisering van het gebied doorgaat, maar we moeten een vinger aan de pols blijven houden!

Dankwoord

Veel tellers hebben weer en wind getrotseerd om door de jaren heen de vogels van de Zuidpier en omgeving te tellen. Iedereen wil ik daarvoor hartelijk bedanken. Ik hoop dat zij de waarde van hun inspanningen inzien na het lezen van dit artikel. Maar vooral hoop ik dat zij plezierige uurtjes in dit fraaie vogelgebied hebben doorgebracht. Ik kan niet iedereen opsommen, maar ik wil wel met name Niko Buiten, Anton Kerst, Paul Tak en vooral Wim Vosse als "supertellers" noemen. Bedankt!

Literatuur

- Berg, A.B. van den, 1986. Vogels van de strandvlakte te IJmuiden. Een onderzoek ten behoeve van het bestemmingsplan IJmuiden aan Zee van de gemeente Velsen. Bureau OD 205, Delft.
- Boele, A., Turnhout, C. van, Sierdsema, H. & Meijer, R., 1998. Punt Transect Tellingen van wintervogels in Nederland in het seizoen 1995/96. SOVON-monitoringrapport 1998/03. SOVON Broedvogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Cottaar, F., 2001. Aantal broedpaar van meeuwen en sterns in de IJmond in 2000. *Fitis* 37(1): 13-17.
- Derks, P.J.T.F & Eigenhuis, K.J., 1973. Vogelwaarnemingen vanaf de Zuidpier van IJmuiden in het bijzonder op 21 en 22 oktober 1972. Stimulans voor het zeetrekonderzoek. *Het Vogeljaar* 21(5): 454-465.

- Dijk, A.J. van, Weide, M.J.T. van der, Zoetebier, D. & Plate, C., 2000. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1998. SOVON-monitoringrapport 2000/04. SOVON Broedvogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Dijk, A.J. van, Dijkse, L., Hustings, F., Zoetebier, D. & Plate, C., 2001. Broedvogel Monitoring Project jaarverslag 1998-1999. SOVON-monitoringrapport 2001/03. SOVON Broedvogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Geelhoed, S., Hieselaar, F., Huijssteeden, E. van & Stuart, J., 1989. Vogels van de strandvlakte en de Zuidpier van IJmuiden. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Geelhoed, S. & Leeuwen, G. van, 2001. Een halve eeuw trektellen in Bloemendaal aan Zee. Fitis 37(4): 138-164.
- Groot, H., 1998. Het Kennemermeer, vogels annexeren een spartelplas. Duin 21(4): 16-18.
- Voslamber, B., Winden, E.A.J. van & Roomen, M.W.J. van, 2001. Midwintertelling van watervogels in Nederland, januari 2000. SOVON-monitoringrapport 2001/05. RIZA-rapport BM01.11. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Hans Groot, Jan Luykenstraat 35, 2026 AC Haarlem

De eerste jaren na het ontstaan van het Kennemermeer was dit een goede plek om Strandleeuweriken te zien. Na het dichtgroeien van de omgeving wordt de soort tegenwoordig weer minder in het gebied waargenomen (Roy Slaterus).

